नवमी कक्षा

संस्कृत संयुक्त–अभ्यासक्रमः

कृतिपुस्तिका ।

प्रस्तावना

कालोचित नवनवीन संकल्पना समजावून घेऊन, त्यानुसार येणाऱ्या परिवर्तनांना सामावून घेत, स्वतःमध्ये गरजेनुसार अपेक्षित बदल घडवून आणणाऱ्या आमच्या शिक्षकमित्रांनो,

सादर अभिवादन!

प्रचलित वर्तनवादी शिक्षणप्रणालीवर आधारित प्रश्नपत्रिकेऐवजी ज्ञानरचनावादी शिक्षणप्रणालीवर आधारित विद्यार्थ्यांच्या कौशल्य विकसनाला प्राधान्य देणाऱ्या कृतिपत्रिकेचा स्वीकार आपण सर्व करीत आहोत. जीवनाभिमुख अशा या शिक्षणप्रणालीची मूळ धारणा आहे, विद्यार्जनाला पोषक आणि आश्वासक वातावरणामध्ये विविध कृतींद्वारा आनंदाने विद्यार्थी ज्ञानाची स्वतः रचना करु शकतो म्हणजेच स्वतः ज्ञान प्राप्त करु शकतो.या प्रक्रियेत अडचण येईल तेंव्हा शिक्षकाने त्याची अडचण लक्षात घेऊन त्याला यथायोग्य मार्गदर्शन करणे अपेक्षित आहे. यामध्ये अपेक्षित प्रश्नांऐवजी अनपेक्षित प्रश्न तसेच एकोत्तरी प्रश्नांएवजी मुक्तोत्तरी प्रश्नांचा समावेश आहे. विद्यार्थ्याचा क्षमतेनुसार त्याच्या समोर कृतींद्वारे सतत विविध आह्वाने ठेवणे जरुरीचे असते.यासाठी विद्यार्थ्यांच्या बुद्धीला सतत खाद्य पुरविण्यासाठी मार्गदर्शक ठरेल अशी कृतिपुस्तिका आपल्या हाती देत आहोत. याच्या आधारे आपण आपल्या विद्यार्थ्यांसाठी विविध कृती तयार कराव्यात आणि नवनिर्मितीचा आनंद घ्यावात.

या आधी अशाप्रकारचे स्वातन्त्र्य शिक्षकांना नव्हते.काहीवेळा एकदम चाकोरी बाहेर जावून विचार करणे अवघड जाते.काहीवेळा या बदलाला सामोरे जाताना थोडा वेळ लागतो.याची जाणीव आहे.यावर खात्रीचा उपाय **शुभस्य शीघ्रम्।** लवकरात लवकर कृतिपुस्तिका समजावून घेणे आनि त्यानुसार कृती करणे आणि काढणे. तेंव्हा **शुभास्ते पन्थानः सन्तु।**

संस्कृत कृतिपुस्तिका संपादकमंडळ.

सध्या माध्यमिक शिक्षणामध्ये होत असलेले बदल जाणून घेण्यासाठी,आपले ज्ञान अद्ययावत ठेवण्यासाठी प्रत्येक शिक्षकाने शिक्षणसंक्रमण मासिक नित्य वाचावे.

संस्कृतम् नवमी कक्षा संयुक्त-अभ्यासक्रमः।
गद्यम् -१२ + पद्यम् - १० + व्याकरणम् -१० + लेखनम् ०८ = ४०
कृतिपत्रिकायाःप्रारुपम्

गुणाः४०
अवधिःहोराद्वयम्

विभागः १ - गद्यम् -अवबोधनम्

(६०-८० शब्दपरिमितौ द्वौ गद्यांशौ) (६X २=१२)

अवबोधनम् (२)	अवबोधनम् (२)
स्वमत:प्रकटनम्(२)	पृथक्करणम् (२)
क्रमसंयोजनम्(२)	शब्दज्ञानम् (२)

अवबोधनस्य कृतयः - ❋ उचितं कारणं लिखत। / वाक्यांशपूर्तिः।
❋ कः कं वदति ।पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत।
❋ सत्यं वा असत्यं/योग्यं वा अयोग्यम्।
(केवलं द्वौ पर्यायौ लेखितव्यौ।)

स्वमतप्रकटनं माध्यमभाषया।(प्रश्नरचना संस्कृतभाषया)
पृथक्करणम् -- वृक्षरेखाचित्रम्/जालरेखाचित्रम्।/स्तम्भपूरणम्।
क्रमसंयोजनम् -- क्रमानुसारं पुनर्लिखत ।

शब्दज्ञानम्--१. पर्यायशब्दाः/विलोमशब्दाः / भिन्नार्थक शब्दाः
कृतयः -चयनम्/मेलनम्/समूहेतरपदस्य/चतुर्थपदस्य लेखनम् ।

- २.विशेषण-विशेष्य अन्वितिः।
  कृतयः -चयनम्/मेलनम् /चतुर्थपदस्य लेखनम् ।
- ३.धातुसाधित अव्ययानां चयनम्। (त्वान्त/ल्यबन्त/तुमन्त)
  (केवलं त्रयः पर्यायाः लेखितव्याः।)

विभागः २ - पद्यम् - अवबोधनम् (४ X २=८) , स्मरणम् (२)
(पद्यांशस्य कृते ४-८ पङ्क्तयः निर्धारिताः।)

अवबोधनम् (२)	**अन्वयपूर्तिः(२)**	**श्लोकांशान् मेलयत/श्लोकपूर्तिः(२)**
तात्पर्यलेखनम् /	**शब्दज्ञानम्(२)**	
स्पष्टीकरणम् माध्यमभाषया (२)		

अवबोधनस्य कृतयः--पूर्ण वाक्येन उत्तरत।

योग्यं वा अयोग्यम्।

स्पष्टीकरणम्- पद्यांशस्य मध्यवर्तिकल्पनां/ कल्पनां माध्यमभाषया स्पष्टं कुरुत।

अन्वयपूर्तिः-- अन्वये विद्यमानानि चत्वारि रिक्तस्थानानि श्लोकतः शब्दान् चित्वा पूरयत।

विभागः ३। व्याकरणम् (२ X ५= १०)

(केऽपि पञ्च उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।)

१)संज्ञा/सर्वनामपदानां पृथक्**करणम्। (कोष्टकपूरणम्)** (१/२X ४= २)

(अस्मद्, युष्मद् सर्वनामतःएकं रुपम्, एतत्,इदम् किम्,यद् आदि सर्वनामतः एकं रुपम्। व्यञ्जनान्त तथा स्वरान्त नामपदतः एकैकं रुपम् स्यात्)।

२) क्रियापदानां /धातुसाधित अव्ययानां/विशेषणानां पृथक्करणम्। (कोष्टकपूरणम्) २

(तुमन्त तथा त्वान्त/ल्यबन्ततः एकं रुपम्।क.वि.धा,वि. तथाक.भू. धा.वि.तःएकैकं रुपम्)

३)समासाः २

कृतयः- समस्तपदानां समासनामभिः सह मेलनम्/रिक्तस्थानपूर्तिः/योग्यं वाअयोग्यम्।

४)प्रयोगपरिचयनम्। २

५) सन्धिः।

कृतयः- सन्धिं/ सन्धिविग्रहं कुरुत। २

चतुर्थपदं लिखत/ उचितं पर्यायं चित्वा लिखत।

६) सङ्ख्या /समयलेखन/मेलनम् ।(परिशिष्टे २,३) २

विभागः४ - लेखनकौशलम् (४ X २= ८)

अ)वाक्यनिर्माणम्। ब) कथापूर्तिः ।

कृतयः-अ)तालिकातः शब्दैः चत्वारि वाक्यानि लेखितव्यानि।

ब) मञ्जूषातःउचितान् शब्दान् चित्वा चत्वारि रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथां पुनर्लिखत।

(परिशिष्टम् ४)

इयत्ता नववीसाठी संस्कृत विषयाची कृतिपत्रिका तयार करताना मार्गदर्शक ठरणाऱ्या सूचना-

- नव्याने काढल्या जाणाऱ्या कृतिपत्रिकेमध्ये कृतींचे शब्दांकन राज्यमंडळाने प्रसिद्ध केलेल्या कृतिपत्रिका/कृतिपुस्तिका यांच्याप्रमाणेच असावे.
- शोध घेणे, तर्कसंगत विचार करणे, पूर्वानुभवाशी जोडले जाणे, अंदाज करणे, आणि अभिव्यक्ती करणे या ज्ञानग्रहणाच्या पाच पायऱ्या लक्षात घेऊन कृतिपत्रिका तयार केली जावी.
- विद्यार्थ्यांची विकासात्मक मनोधारणा (थोड्याशा प्रयत्नांनी सर्व काही येऊ शकतेअशी विचाराधारा)तयार होईल अशा,बुद्धीला खाद्य पुरविणाऱ्या आणि विचारांना चालना देणाऱ्या कृती असाव्यात.
- कृतींमध्ये वैविध्य असावे.अमुक एक कृती एका विशिष्ट प्रकारेच विचारली जाईल याविषयी अंदाज करता न येणे हेच कृतिपत्रिकेचे वैशिष्ट्य आहे. केवळ कृती काढायची म्हणून काढू नये.
- स्वमतप्रकटनासाठी विचारलेला प्रश्न आशयाधिष्ठित नसावा.त्याचे सूचन परिच्छेदात असावे. पण तो प्रश्न मुक्त असावा. त्याचे नमुनाउत्तर असणार नाही.
- कृती या कौशल्य तपासण्यासाठी आहेत. तेंव्हा नेमके कोणते कौशल्य तपासायचे आहे हे निश्चित करुन त्यानुसार कृती तयार कराव्यातः.कोणतीही कृती द्विरुक्त होणार नाही याकडे लक्ष द्यावे.
- विचारलेल्या कृती आणि दिले जाणारे गुण यामध्ये संगती असावी.
- परिच्छेद निवडताना एखादा विचार पूर्णपणे व्यक्त होतो आहे ना? याकडे लक्ष द्यावे.त्यासाठी शब्दमर्यादा थोडी शिथिल करता येणे शक्य आहे.
- पद्यविभागात श्लोकस्य तात्पर्यं लिखत। या प्रश्नासाठी विचारला जाणारा श्लोक हा स्वतन्त्र असतो.त्यात एक विचार पूर्णपणे मांडलेला असतो.सुभाषितमाला सोडून अन्य श्लोक परस्परावलंबी असतात.त्यामुळे तात्पर्यासाठी त्यांचा विचार करणे शक्य होत नाही.
- जालरेखाचित्रं पूरयत। या कृतीचे उत्तर लिहिताना विद्यार्थ्याने उत्तरपत्रिकेत जालरेखाचित्र काढणे आवश्यक आहे.
- कोणत्याही कृतीमध्ये विचारलेल्या रिकाम्या जागा भरताना विद्यार्थ्याने संपूर्ण वाक्य लिहिणे आवश्यक आहे.
- कथा/परिच्छेदपूर्ती करताना शक्यतो एका वाक्यात एक रिकामी जागा द्यावी. विद्यार्थ्यांना लिहिण्यासाठी कमीत कमी पाच वाक्ये असावीत.
- कः कं वदति मध्ये कः साठी १/२गुण कम् साठी १/२गुण.मिळून १ गुण.
- सत्य/असत्य, योग्य/अयोग्य विधानास प्रत्येकी१/२ गुण दिला जावा.ह्या कृतिपत्रिकेची सवय होई पर्यंत, उत्तर बरोबर असेल तर शुद्धलेखनाच्या चुका न काढता सत्यं/सत्यम्, असत्यं/असत्यम्, योग्यं/ योग्यम्, अयोग्यं/अयोग्यम् कसेही लिहिले तरी पूर्ण गुण द्यावे.
- सन्धिसाठी चतुर्थपदं लिखत।उदा.कोऽपि=कः+अपि।वीरबलोऽवदत् = ----+---
उचितं पर्यायं चित्वा लिखत। तथैव =---+--(तथा+एव/ तथा+इव/तथा+ऐव)
पूर्वपदं लिखत/उत्तरपदं लिखत/यथापेक्षितं रिक्तस्थानानि पूरयत। इत्यादि कृती वापरता येतात.
- ज्यांना अ किंवा अन् लावून विलोमशब्द तयार होईल असे विलोमशब्द विचारले जावू नयेत. कारण त्यात कोणतेही कौशल्य तपासता येत नाही.

- पर्याय/विलोम शब्दांसाठीच्या कृती याप्रमाणे--परिच्छेदतः पर्यायशब्दान्/ विलोमशब्दान् चिनुत।/ मेलनम्/ चतुर्थपदम्/ समूहेतरम्/ उचित पर्यायं चित्वा/ पर्यायवाचकशब्दैः रिक्तस्थानपूर्तिः/
- चतुर्थपदं लिखत। ही कृती पत्त्यातील जोकर सारखी आहे.या कृती वरुन तर्ककौशल्य किती विकसित झाले आहे हे कळून येते.याचा वापर कुठेही करता येतो. पहिल्या दोन पदांमध्ये जी कृती केलेली असते तीच कृती तिसऱ्या पदासाठी अपेक्षित असते. उदाहरणांसाठी मंडळाच्या कृतिपुस्तिका पहा.
- वेगवेगळे आकृत्या वापरुन कृतिपत्रिका आकर्षक करावी.एकसूरीपणा त्यात येऊ देवू नये वाचनपूर्व कृती उदा. सत्यं वाअसत्यं लिखत, परिच्छेदापूर्वी द्याव्यात

पाठः१। कालिदासस्य चातुर्यम्।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८, किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

अवबोधनम् । कः कं वदति।

- एषः मार्गः कुत्र गच्छति?
- कालिदासात् चतुरतरः मम प्रजासु भवत्येव।
- कालिदासः कालिदासात् चतुरतरः न भवति।

वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं योग्यं वा अयोग्यं लिखत।

- सूर्यचन्द्रौ अतिथी।
- इन्द्रयमौ साधू।
- परदेशस्थौ द्वौ एको जीवः द्वितीयः वृक्षस्य पर्णम्।

जालरेखाचित्रम्।

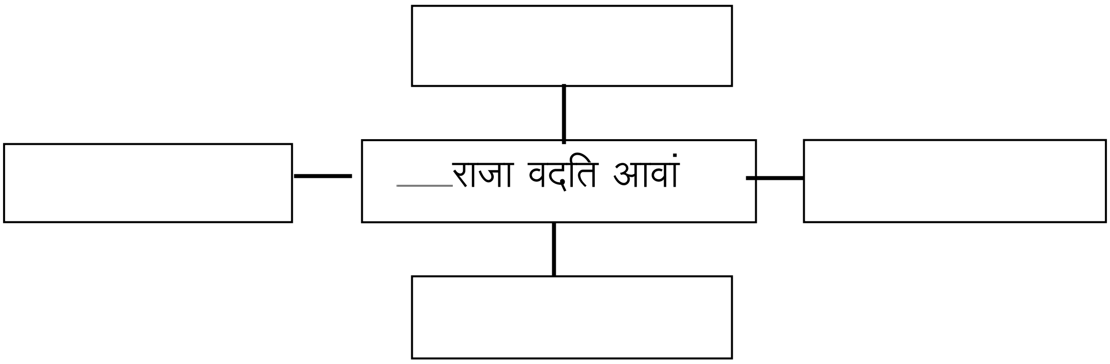

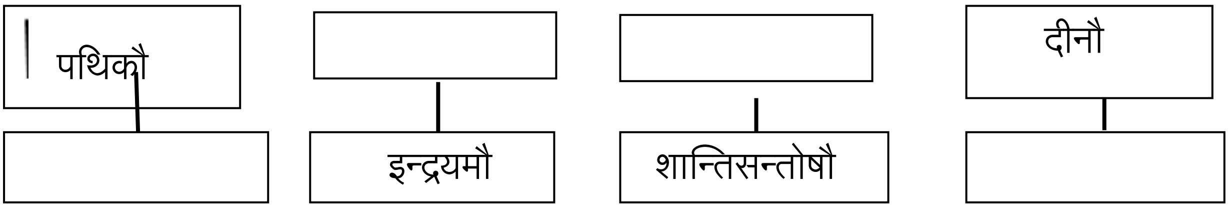

स्वमतप्रकटनम् माध्यमभाषया।

मनुजः वेशेन परीक्षते/ मनुजः भाषया परीक्षते।उचितं विधानमधिकृत्य स्वमतं लिखत।

पाठः२। लवणतुल्यः स्नेहः।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६ किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

अवबोधनम्। वक्त्रा सह संवादमेलनम्

- राज्ञी — भवत्स्नेहः लवणतुल्यः।
  क्षुद्रलवणेन सह महाराजस्य तुलना?
- वीरबलः — भोजने लवणं नास्ति।

कः कं वदति?

- प्रजासु भवत्स्नेहः लवणतुल्यः।
- क्षमस्व माम्।
- भोजने तु लवणं नास्ति।
- अस्य साक्षीप्रमाणं करोतु।

कारणं लिखत।

- सम्राड् अकबरः तथा राज्ञी वीरबले अप्रसन्नौ। यतः
- वीरबलेन आयोजिते भोजनसमारोहे राजा राज्ञी च अन्नं भक्षयितुम् असमर्थौ। यतः

✓ **वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यं लिखत।**

पर्याप्तलवणेन भोजनम् आस्वाद्यं भवति।

✓ **स्वमतप्रकटनम् माध्यमभाषया।**

- अपि स्नेहः लवणतुल्यः?

✓ **क्रमसंयोजनम्।**

- वीरबलः क्षमायाचनां करोति।
- अकबरः अतिलवणयुक्तम् अन्नं खादति।
- वीरबलेन भोजनसमारोहः आयोजितः।
- अकबरः लवणरहितम् अन्नं खादति।

- महाराज, भवत्स्नेहः लवणतुल्यः।
- राज्ञी अवदत्, क्षुद्र लवणेन सह महाराजस्य तुलना?
- न राजा प्रसन्नः न वा राज्ञी।
- सम्राड् अवदत्, कथय, मम स्नेहः केन तुल्यः?

✓ **गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।**

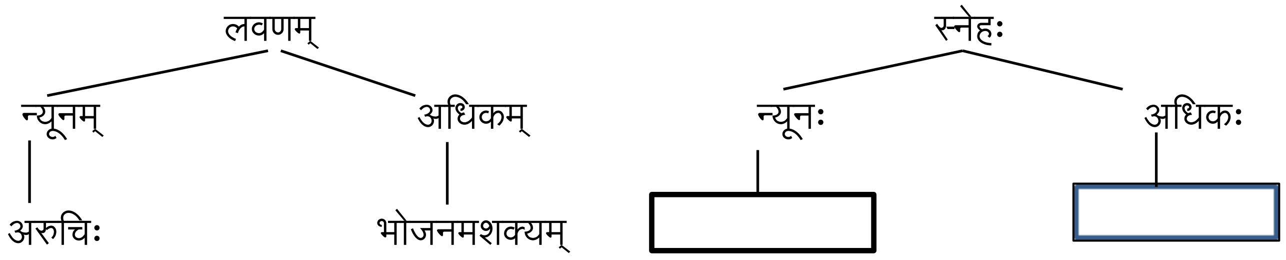

✓ **शब्दज्ञानम्।** **चतुर्थं शब्दं लिखत।**

- स्मितम्, हास्यम्, क्षारम्, अपरम् अन्यत्, अवलोक्य.

✓ **समूहेतरं पदं चित्वा लिखत।**

- श्रुत्वा, दृष्ट्वा, निशम्य, आकर्ण्य।

✓ **रिक्तस्थानपूर्तिः।**

पाठः ३। हास्यमेव जयति।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८,९ किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

✓ **कारणं लिखत।**

प्रभातभ्रमणार्थं गच्छन्ती अहम् इतस्ततः द्रष्टुं प्रारभे। यतः

✓ **वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यं लिखत।**

- कर्बवायुः नाम शुद्धवायुः।
- हास्यसङ्घसदस्याः प्रतिप्रभातं मिलन्ति।
- हास्यसमये प्राणवायुः शरीराद् बहिः गच्छति।
- पतञ्जलिः योगाचार्यः।

✓ **स्वमतप्रकटनम् माध्यमभाषया ।**

- **व्याधिमुक्तेः प्रचलितचक्रम्**

औषधानां नियमितसेवनम्

प्रभूतधनेन औषधक्रयणम् पथ्यकरः आहारः

चिकित्सकस्य मार्गदर्शनम्

व्याधिमुक्तेः हास्यचक्रम्

आरोग्यवर्धकम्

सुलभम् आनन्दवर्धकम्

स्वाधीनम्

एतयोः चक्रयोः आकर्षकचक्रस्य विषये माध्यमभाषया लिखत।

✓ **क्रमसंयोजनम्।**

- अहं प्रभातभ्रमणार्थं गतवती। अहम् इतस्ततः द्रष्टुं प्रारेभे।
- मया हास्यसङ्घः दृष्टः। मे मनसि कौतुहलम् उत्पन्नम्।

✓ **गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।**

मुखस्थाः स्नायवः

मनसः भारः — हास्यसमये — अशुद्धवायुः

प्राणवायुः शरीरे

अन्यान् अपि------

अन्यान्---- न कुर्याम। — हास्यसङ्घसदस्यानां भावना — स्वयं ------

केषांचिज्जनानां------ न भवेम।

--------- — हास्यसङ्घस्य विसर्जनम् — सूर्यदेवप्रणामः।

आरोग्य रक्षणस्य उपायाः तथा ---- च।

हास्यम्	हस्तपादचालनम्	तालिकावादनम्
----------	----------	---------

(स्पर्शबिन्दूनां संघट्टनम्, मनोभारदूरीकरणम्, **लाभाः** सर्वशरीरव्यायामः)

----- मुनीनां योगदानम्

योगेन | पदेन | वैद्यकेन

------ ----- -----

---------- **हास्यलाभः** ----------

(सङ्घभावनायाः दृढीकरणम्, अजानन् व्यायामः, विसर्जनम्, कौतुहलम् आरोग्यरक्षणम्, आरोग्यवर्धनम्)

✓ **मेलनम्। नामानां पूर्वका. धा. अव्ययैः सह मेलनं कुरुत।**

- ध्वनिं   प्रविश्य
- व्यायामं   श्रुत्वा
- सूर्यं   कृत्वा
- शरीरं   नत्वा

✓ **रिक्तस्थानपूर्तिः**

उचितं पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत।

हास्यसङ्घसदस्यानां विशेषाः।

- हास्यस्य महत्त्वं ------ जनाः।(जानानाः/अजानानाः)
- ------ उत्तिष्ठन्तः जनाः।(सूर्योदयानन्तरं /सूर्योदयात् प्राक्)
- ------ भावनया प्रेरिताः जनाः।(सहकारस्य /ासहकारस्य)
- स्वास्थ्य------ कर्तुमिच्छन्तः जनाः।(हानिं/ रक्षणं)

- यथा अन्येद्युः प्रभाते ----- सूर्यः अस्तं गच्छति,

  तथा हास्यसङ्घसदस्याः अन्येद्युः प्रभाते पुनः ----विसर्जिताः भवन्ति। (मिलितुं / उदेतुं)

पाठः ४।वृक्षसौहार्दम्।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७ किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

✓ **अवबोधनम्।**

✓ **कः कं वदति।**

- औदुम्बरादि वृक्षाणां संवर्धनं रक्षणं च करणीयमिति बृहत्संहितानाम्नि ग्रन्थे वराहमिहिरेण उल्लिखितम्।
- पर्यावरणदिनस्य सन्देशं स्वीकृत्य पर्यावरणसंरक्षणस्य उपायाः चिन्तनीयाः।

✓ **कारणं लिखत।**

अस्माभिः सर्वैः पर्यावरणरक्षणस्य प्रतिज्ञा कृता। यतः

वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यं लिखत।

- मातामही विद्यालये वृक्षमहत्त्वं वर्णयति।
- प्रतिदिनं गृहस्य प्रवेशद्वारे आम्रपत्राणां तोरणं विलसति।
- ताम्बूलभक्षणेन अन्नपचनं सत्वरं भवति।
- भोजनसमये पत्रावलीनामुपयोगः स्थालिकारुपेण भवति।

✓ **स्वमतप्रकटनं माध्यमभाषया।**

- जूनमासस्य पञ्चमे दिने त्वया किं कृतम् ।
- 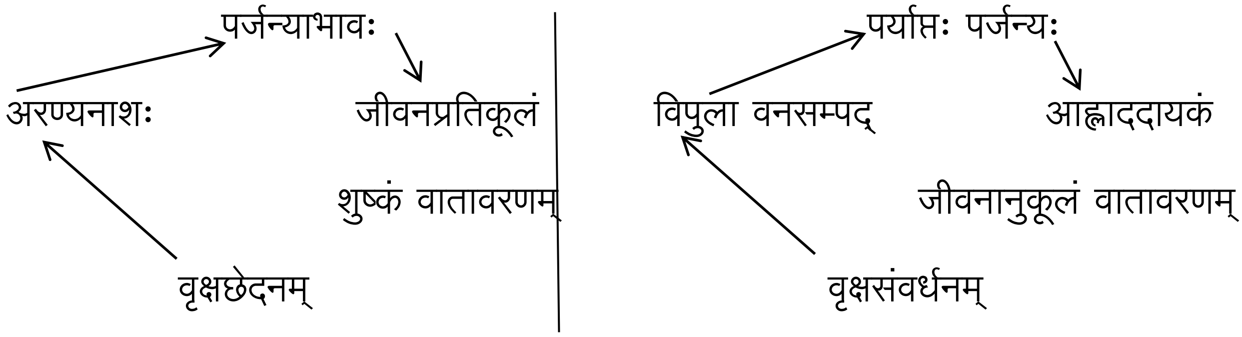

एतयोः चक्रयोः आकर्षकचक्रविषये माध्यमभाषया लिखत

✓ **क्रमसंयोजनम्।**

- वृक्षाणां महत्त्वकथनम्।
- विविधपर्णानामुपयोगकथनम्।
- भारतीयसंस्कृतिविषये कथनम्।
- पूजास्थालेः वर्णनम्।

✓ **मञ्जूषातः उचितान् लाभान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।**

वृक्षसंवर्धनस्य लाभाः

------- ----------- ---------- ---------

(शुष्कं वातावरणम्, अरण्यानां नाशः, भूमितापस्य शमनम्, जलस्रोतानां रक्षणम्, पर्यावरणदिनस्य सम्पादनम्, पर्जन्यः, पर्यावरणस्य संतुलनम्,)

पूजास्थाल्यां विद्यमानानि पत्राणि

दूर्वाः ------

------ ------ ------

गद्यांशे उल्लेखितानि पर्णनामानि।

-------- ---------- -------- --------

गद्यांशे उल्लेखितानि वृक्षनामानि

-------- --------- --------- --------

पाठे सम्भाषणं कुर्वाणाः सदस्याः

-------- --------- -------- ---------

शुभकार्यारम्भे	---------	भोजनसमये	---------
---------	आम्रपत्राणां तोरणम्	--------	ताम्बूलभक्षणम्

✓ **उचित पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिः कर्तव्या।**

मम देशे विद्यमानस्य निसर्गस्य संवर्धनं कर्तुं ----- नित्यं प्रयतिष्यामहे। (अहं/ आवां/ वयं)

पाठः ५।कोऽरुक्

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८, किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

✓ **अवबोधनम्। कः कं वदति।**

- हितभुक् मितभुक् ऋतभुगिति।

✓ **वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यं लिखत।**

- समये भोजनं कर्तव्यम्। बहु भोजनं कर्तव्यम्।
- रसनातृप्तिः स्वास्थ्याय भवति। मिताहारः स्वास्थ्यबाधकः अस्ति।

✓ **क्रमसंयोजनम्।**

- खगाः अन्यत्र गतः।
- खगः स्वच्छन्दं विहरति।
- वाग्भटः उपरि अपश्यत्।
- वाग्भटः वृक्षस्य अधः उपविष्टः।

✓ **गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।**

खगः किं कृतवान्?

साशङ्कः	**श्रान्तः**	**सन्तुष्टः**
विहरति	--------	---------

प्रश्नं पृच्छति।		

(वृक्षशाखायामुपाविशत् प्रत्यभात्, ध्वनिं करोति, वृक्षादुड्डीय गतः, सञ्चरति)

✓ **चतुर्थं शब्दं लिखत।**

- गगनम्, आकाशः, खगः ------।
- पृच्छति, उत्तरति, स्वस्थः -----।
- सञ्चरति स्म – समचरत्,विहरति स्म – -----। (व्यहरत्/ व्याहरत्)
- अपश्यत्– पश्यति स्म, अभवत्– ------ ---।
- सम् + आप् =समाप्य, प्र+ आप् = -----।

✓ **समूहेतरं पदं चित्वा लिखत।**

- अरुक्, स्वस्थः, नीरोगः, भोजनप्रियः। शङ्का, विषयः, सन्देहः, संशयः।

षष्ठः पाठः। अरुणाचलवर्णनम्।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८,९ किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

✓ **अवबोधनम्। कः कं लिखति।**

- मन्ये मम पत्रस्थमरुणाचलप्रदेशस्य वर्णनं तव रोषदूरीकरणाय अलम्।

✓ **कारणं लिखत।**

उत्कर्षः अर्णवं विलम्बेन उत्तरम् अलिखत्। यतः

अरुणाचलः इति तस्य यथार्थाभिधानम् यतः

अर्णवः कुपितः। यतः

✓ **वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत।**

- गुवाहाटी इति अरुणाचलप्रदेशस्य राजधानी।
- ईटानगरे विशालः बौद्धमठः विद्यते।
- मालिनीथानमन्दिरमिति अरुणाचलप्रदेशस्य प्रसिद्धं प्रेक्षणीयं मन्दिरमस्ति।
- वृषभः इति अरुणाचलस्य राज्यपशुः।
- अरुणाचलप्रदेशे अरुणाचलः इति प्रसिद्धः पर्वतः।
- अरुणाचलप्रदेशः सूर्योदयभूमिः वर्तते।
- अर्णवः उत्कर्षं पत्रं लिखति।

✓ **स्वमतप्रकटनं माध्यमभाषया।**

मित्रस्य रोषदूरीकरणाय कृतम् उपायम्

✓ **गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।**

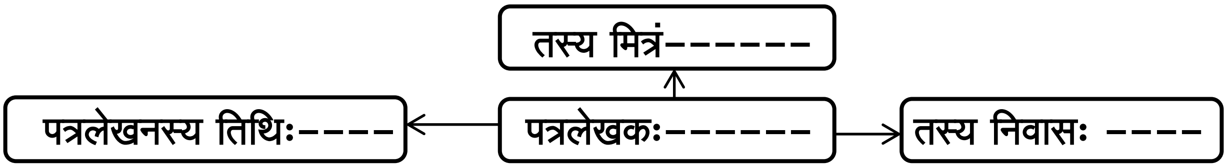

------सुशोभितः

उगमस्थानं ------ ← अरुणाचलप्रदेशः → -----राज्यपशुः।

---------राजधानी

------तथा ताम्रेश्वरी मन्दिरे

चोरतेनस्तूपः तथा ---स्तूपः

अरुणाचलप्रदेशे ऐतिहसिक/प्रेक्षणीयस्थलानि

तवाङ्गस्थले विद्यमानः--

----नद्याः उगमस्थानं परशुरामकुण्डम्।

✓ **मञ्जूषातः पशुयोग्यं विशेषणं/अवयवान् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत।**

पशुः --------, ---------, ---------, --------।

(चञ्चूः , विषाणे, पुच्छम्, कर्णौ, पक्षौ, चतुष्पादः, गगने सञ्चारः)

✓ **चतुर्थं शब्दं लिखत।**

यथाशक्ति– शक्तिम् अनुसृत्य, यथार्थम् ------।

गृहस्थः – गृहे तिष्ठति इति, पत्रस्थम्– ------।

गङ्गोत्री – गङ्गा, परशुरामकुण्डम् – ------।

मुम्बई – महाराष्ट्रम, ईटानगरम् -------।

✓ **समूहेतरं पदं चित्वा लिखत।**

- अद्रिः, अचलः, पर्वतः,प्रदेशः।
- अभिधानम् , नामधेयम्, साम ,नाम।
- सूर्यः मित्रम्,आदित्यः,तेजोगोलः।
- काननानि ,आननानि, वनानि, अरण्यानि।
- विपद्,नदी, आपगा, निम्नगा।

पद्य विभागः।

पाठः १। नैव क्लिष्टा न च कठिना।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,५,६ किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

✓ **स्वमतप्रकटनं माध्यमभाषया।**

संस्कृतभाषायाः द्वे वैशिष्ट्ये (न विशेषणे)लिखत या नैव क्लिष्टा न च कठिना।

✓ **जालरेखाचित्रम्।**

कालिदासस्य रचना।

कविता **नाटकानि।**

✓ **चतुर्थं शब्दं लिखत।**

व्यासविरचिता- व्यासेन विरचिता । गणेशलिखिता- --------- लिखिता।

संस्कृतभाषा = संस्कृता भाषा । अमृतवाणी = ------ वाणी।

✓ **उचितं पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिः कर्तव्या।**

- विश्ववन्दिता, कर्मदीपिका इति विशेषणे --------- स्तः।

(संस्कृतभाषायाः,भगवद्गीतायाः,कवितायाः)

अस्माकम् आदिकाव्यं ---------।(रघुवंशम्/महाभारतम्/रामायणम्)

पर्यायशब्दाः/विलोमशब्दाः।

पिकः इत्यर्थे पद्यांशे प्रयुक्तः पर्यायीशब्दः------।
युद्धम् इत्यर्थे पद्यांशे प्रयुक्तौ पर्यायीशब्दौ -------,-------।
सुबोधः अस्य शब्दस्य :/विलोमशब्दः -------।

मेलनं कुरुत।

दिव्यकथा	भगवद्गीता
रमणीयकथा	महाभारतम्
	रामायणम्

पाठः२।सुभाषितमाला१।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८, किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

सद्विद्या यदि का चिन्ता---। अस्मिन् श्लोके निर्दिष्टः खगः अस्ति -----।

सद्विद्या यदि का चिन्ता---। अस्मिन् श्लोके निर्दिष्टः शरीरावयवः अस्ति -----।

निजदोषावृत्तमनसा----।अस्मिन् श्लोके निर्दिष्टं वर्णद्वयं ------, ------।

पाठः३। सङ्ख्यापरिचयः १।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८, किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।
---- एतां सङ्ख्यां दृष्ट्वा किं स्मरति ?तद् मातृभाषया लिखत।
(छात्राणां प्रतिसादं विचार्य एव कृतिनियोजनं कर्तव्यम्।)

पाठः४। सङ्ख्यापरिचयः २।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८, किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।
दशावतारे सप्तमः अवतारः अस्ति---------। (श्रीरामस्य/परशुरामस्य)
दश सङ्ख्यया वयं ------- मुखानि स्मरामः।(कार्तिकेयस्य/ रावणस्य/ब्रह्मदेवस्य)
नव सङ्ख्यया वयम् आकाशस्थ ------- स्मरामः।(ग्रहान्/तारकाः/नक्षत्राणि)
सप्तसङ्ख्यया वयम् सङ्गीतस्य ------- स्मरामः।(सुरान्/तालान्/रागान्)
अस्मभ्यं भोजनसुखं दातुं ---- रसाः सदैव सिद्धाः।(सप्त/नव/षड्)
कार्तिकेयस्य अपरं नामधेयमस्ति------।(षडाननः/गजाननः।दशाननः)

(एते सङ्ख्याधारिताः स्वाध्यायाः प्रायोगिकरुपेण दत्ताः।छात्राणां पूर्वज्ञानं तथा तेषां प्रतिसादं ज्ञात्वा एव अस्य प्रयोगः कर्तव्यः। अथवा एतत्सदृशाः स्वाध्यायाः पुनः निर्मितव्याः।)

पाठः५। सुभाषितमाला२।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८, किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

✓ **कारणं लिखत।**

फलार्थी नृपतिः दानमानादितोयेन लोकान् पालयेत्। यतः
विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः। यतः

अनुद्योगिकरालम्बं करोति कमलाग्रजा। यतः

विन्ध्याचलः किं करिभिः करोति?

(करिभिःशब्दस्य स्थाने गज शब्दस्य उचितं रुपं प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत।)

श्रीखण्डखण्डैर्मलयचलः किम्? अस्मिन् पद्यांशे श्रीखण्डः नाम-------।(चन्दनम्/पक्वान्नम्)

पाठः ६ । मारिचो रावणमुपदिशति।

पाठस्य अधः दत्ताः स्वाध्यायक्रमाङ्काः ३,४,६,७,८, किञ्चित् परिवर्तनं कृत्वा उपयुज्यते।

रिक्तस्थानानि पूरयत। (शब्दज्ञानम्)

अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः। अस्मिन् पद्यांशे अप्रियस्य , पथ्यस्य वक्ता अस्ति ---- तथा श्रोता अस्ति------।(रावणः/ रामः /मारिचः)

शरार्चिषमनाधृष्य----। अस्मिन् पङ्क्तौ प्राचीनकलस्य उल्लेखिते द्वे शस्त्रे ----- च ----- स्तः।

सौम्य शब्दस्य पद्यांशे आगतः विलोमशब्दः अस्ति----।

कौसल्यानन्दवर्धनः नाम ------।(रामः/भरतः/लक्ष्मणः)

चतुर्थं शब्दं लिखत।

जनकात्मजा–सीता, राक्षसेश्वरः ----।

समूहेतरं पदं चित्वा लिखत।

व्यसनम्, सङ्कट्म्,सम्पत्तिः,विपत्तिः।

राजा भूपः कूपः नृपः।

कोऽपि संस्कृतेन सम्भाषणम् अनायासेन कर्तुं शक्नोति।

तालिकातः शब्दान् प्रयुज्य वाक्यरचनां कृत्वा अनुभवत।

अहं	न/ सर्वम्	जानामि।
त्वं	किञ्चित्/ किञ्चिदपि न	जानासि।
सः/सा	अधिकम्/अल्पम्	जानाति।
	आरम्भात् अन्तपर्यन्तम्	
	पूर्णम्/ अर्धम्	

अहं त्वां	किमपि/ किमपि न	पृच्छामि/अपृच्छम्।
त्वं मां	तत् /एतत् न	पृच्छ।
स/सा माम्	अधुना/श्वः	पृच्छतु।
	प्रभाते /सायङ्काले	
	गृहे/विद्यालये/कार्यालय्र/मार्गे	

अहं	अद्य /अधुना/नित्यं	शुद्धं/अशुद्धं	स्पष्टं/अस्पष्टं	पठामि।
त्वं	प्रतिदिनम्	ध्यानपूर्वकम्/ वारं वारं		पठसि।
सः/सा	प्रतिप्रभातम्/प्रतिरात्रम्	तूष्णीं /उच्चैः		पठति।

अहं	ह्यः/पूर्वम्/गतसप्ताहे/सप्ताहात् पूर्वम्/गतमासे/मासात् पूर्वम्	अपठम्।

अहं	श्वः/ आगामि सप्ताहे/आगामि मासे/आगामि सोमवासरे	पठिष्यामि।

---------------------------00---------------------------

लेखनम्।

तालिकातः शब्दान् प्रयुज्य त्रयाणां शब्दानाम् अर्थसङ्गतानि चत्वारि वाक्यानि लिखत।

युवकः	मन्दं मन्दं	पठति ।
बाला	ध्यानपूर्वकं	खादति ।
अनुजा	सानन्दं	लिखति ।
अग्रजः	शुद्धं	चलति ।

तालिकातः शब्दान् प्रयुज्य त्रयाणां शब्दानाम् अर्थसङ्गतानि चत्वारि वाक्यानि लिखत।

आदित्यः	करचरणौ	उपविशति।
वन्दना	आसने	प्रणमति ।
अमोलः	ईश्वरं	वसति ।
प्रीतिः	छात्रावासि	प्रक्षालयति।

तालिकातः शब्दान् प्रयुज्य त्रयाणां शब्दानाम् अर्थसङ्गतानि चत्वारि वाक्यानि लिखत।

अभयः	शीघ्रं	हसति ।
बसयानं	विलम्बेन	वदति ।
मीना	प्रयत्नपूर्वकं	आगच्छति ।
गौरी	लीलया	नृत्यति ।

तालिकातः शब्दान् प्रयुज्य त्रयाणां शब्दानाम् अर्थसङ्गतानि चत्वारि वाक्यानि लिखत।

सूर्यः	प्रभाते	अस्तं गच्छति।
चन्द्रः	गगने	प्रकाशति ।
तारका	सायङ्काले	उदयति ।
दीपः	गगने	विलसति ।

तालिकातः शब्दान् प्रयुज्य त्रयाणां शब्दानाम् अर्थसङ्गतानि चत्वारि वाक्यानि लिखत।

बालकः	धनं	गच्छति।
धेनुः	दुग्धं	यच्छति।
राजा	वनं	पृच्छति।
आचार्याः	प्रश्नं	पिबति ।

नवमी कक्षा संस्कृतम् संयुक्त अभ्यासक्रमः कृतिपत्रिका द्वितीयसत्रम्।

गुणाः४०

अवधिः होराद्वयम्।

प्रथमः विभागः- गद्यम् ।(अवबोधनम्)

अ१) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

पर्यावरणदिनम्? मम कृते तु नूतनैव कल्पना। का कं वदति? १

अ२) रिक्तस्थानपूर्तिः। १

I) मातामही नाम------ माता।(मातरं/ मात्रा/मातुः)

II)वृक्षच्छेदनेनपर्यावरणं -------- भवति। (संतुलितं /असंतुलितं)

अविजितः -सुखदानीरजे! यथा मातामही वृक्षस्य पत्रपुष्पफलानां महत्वं वर्णयति तथैव अस्माकं विद्यालयेऽपि, आयोजिते पर्यावरणदिनेऽपि ममाध्यापकः वृक्षाणां महत्त्वमवर्णयत्।

सुखदा-पर्यावरणदिनम्? मम कृते तु नूतनैव कल्पना।

अविजितः-एवं वा?प्रतिवर्षं जूनमासस्य पञ्चमे दिनाङ्के पर्यावरणदिनं सम्पाद्यते।अस्मिन् दिने अस्माभिः सर्वैः पर्यावरणस्य एषा प्रतिज्ञा कृता।'वसुन्धरा अस्माकं माता अस्ति। पशुपक्षिणः लतावृक्षपुष्पाणि अस्माकं बान्धवाः सन्ति। मम देशे विद्यमानस्य निसर्गस्य संवर्धनं तथा सम्मानं कर्तुं नित्यं प्रयतिष्यामहे।

अ३) स्वमतप्रकटनम्। २

पर्यावरणरक्षणार्थं केवलं प्रतिज्ञाग्रहणं पर्याप्तम्। एतद् विषयमधिकृत्य ३०-४० शब्दपरिमितां भवत्प्रतिक्रियां माध्यमभाषया लिखत।

अ४)क्रमसंयोजनम्। २

- पर्यावरणदिनः ।
- मातामहीद्वारा वृक्षमहत्त्वनिवेदनम् ।
- पर्यावरणरक्षणार्थं प्रतिज्ञाग्रहणम् ।
- अध्यापकद्वारा वृक्षमहत्त्वनिवेदनम् ।

ब)गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

ब१)अवबोधनम्।   कारणं लिखत। २

स पक्षिभाषातज्ज्ञः उपरि अपश्यत्। यतः

स खगः एकस्यां वृक्षशाखायामुपाविशत्। यतः

केनचित्कालेन श्रान्तः स खगः एकस्यां वृक्षशाखायामुपाविशत्। आयुर्वेदाचार्यो वाग्भटः नित्यविधिं समाप्य

तस्यैव वृक्षस्याधः उपविष्टः आसीत्।ध्यानमग्नः स खगस्य मुखात् कोऽरुक् कोऽरुक् इति ध्वनिमशृणोत् आश्चर्यचकितश्चाभवत्। कः ज्ञातुमिच्छति ? इति जिज्ञासया स पक्षिभाषातज्ज्ञः उपरि अपश्यत्। कोऽरुक् इति पुनरेकवारं खगेन कृतां पृच्छां शृत्वा सत्वरं वाग्भटस्य मुखादुत्तरं निर्गतम्,' हितभुक् मितभुक् ऋतभुगिति।अस्य अर्थोऽस्ति ' यः हितकरं भोजनं करोति, मितं भोजनं करोति,समये भोजनं करोति, स एव नीरोगः भवति।'स्वास्थ्यसूत्रमेकेनैव वाक्येन यद् वर्णितं वाग्भटेन तल्लाभदायि भवति सर्वेषां कृते सर्वदैव।

ब२) गद्यांशतः उचितान् शब्दान् चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत। २

सर्वेषां कृते सर्वदैव लाभदायि------ सूत्रम्।

-------भुक्   -------भुक्   -------भुक्

ब३)चतुर्थं शब्दं लिखत। १

१) पातुम् इच्छा, पिपासा। ज्ञातुम् इच्छा-----।२)मन्दं मन्दम् X सत्वरम् । उपरि ------।

ब४)समूहेतरं पदं चित्वा लिखत। १

१) समाप्य, वृक्षस्य,खगस्य।   २)निर्गतम्, वर्णितम्, भोजनम्।

द्वितीयः विभागः - पद्यम् - अवबोधनम् (४ X २=८) , स्मरणम् (२)

प्रश्नः२) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत।

अ १) अवबोधनम्।

सत्यं वा असत्यं लिखत। २

१)अलक्ष्म्यै आलस्यं रोचते।   २)आटोपः आवश्यकः।

३) जनाः क्षीरविवर्जिताः धेनूः क्रेतुं न इच्छन्ति।   ४)लक्ष्मीः उद्योगिनं पुरुषम् अनुसरति।

उद्योगिनः करालम्बं करोति कमलालया। अनुद्योगि-करालम्बं करोति कमलाग्रजा।।

गुणेषु क्रियतां यत्नःकिमाटोपैः प्रयोजनम्। विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः।।

अ२) एकस्य श्लोकस्य तात्पर्यं माध्यमभाषया लिखत। **२**

प्रश्नःब)पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत।

ब१) पृथक्करणम्। विशेषणानि चित्वा उचित स्तम्भे लिखत। **२**

मारिचः	रावणः
----------	----------
----------	----------

(वाक्यविशारदः, पापमन्त्रितः महातेजाः दुःशीलः ।)

तच्छुत्वा राक्षसेन्द्रस्य वाक्यं वाक्यविशारदः। प्रत्युवाच महातेजा मारिचो राक्षसेश्वरम्।।
सुलभाः पुरुषाः राजन् सततं प्रियवादिनः। अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभाः।।
अपि ते जीवितान्ताय नोत्पन्ना जनकात्मजा। अपि सीतानिमित्तं च न भवेद् व्यसनं महत्।।
त्वद्विधः कामवृत्तो हि दुःशीलः पापमन्त्रितः। आत्मानं स्वजनं राष्ट्रं स राजा हन्ति दुर्मतिः।।

ब२)द्वितीयश्लोकतः शब्दान् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अन्वयं पुनर्लिखत।

राजन्,सततं ------ पुरुषाः --------। ------पथ्यस्य च ----- श्रोता च दुर्लभाः।

क) श्लोकांशान् मेलयत। २

अ	ब
विवेकोऽ नहंकारश्च	दानं यथाशक्ति कृतज्ञता च।
मत्स्यः कूर्मो वराहश्च	मालाकारोऽ ङ्कुरानिव।
पराक्रमश्चाबहुभाषिता च।	षड्गुणाःराष्ट्रतारकाः।
जिह्वे प्रमाणं जानीहि	नारसिंहोऽथ वामनः।
	भोजने भाषणेऽपि च।

तृतीयः विभागः व्याकरणम्।

प्रश्नः३) केऽपि पञ्च उपप्रश्नाः प्रयतितव्याः।

अ) संज्ञासर्वनामपदानां पृथक्करणं कृत्वा उचित स्तम्भे लिखत। २

सर्वनाम   संज्ञा

--------------   -----------

--------------   -----------

(मह्यम्, मरुते,धेन्वै, अस्मै)

ब) समस्तपदानि।

यथापेक्षितं रिक्तस्थानपूर्तिः कर्तव्या। २

समस्तपदम्	समस्तपदविग्रहः	समस्तपदनाम
------------	शक्तिम् अनुसृत्य	अव्ययीभावः
विन्ध्याचलः	विन्ध्यः अचलः	-------
सूर्यप्रकाशः	----- -----	षष्ठी तत्पुरुषः
सुशीलत्वदमौ	सुशीलत्वं च दमः च	-------

क) प्रयोगान् परिचाययत। उचितस्तम्भे वाक्यानि लिखत । २

प्रयोगाः

कर्मणि	कर्तरि	भावे
----------------	-------------------	----------------
----------------	-------------------	-----------------

१) त्वं मातरं नम। २)बालकेन पाठः पठ्यते। ३)ताभ्यां हस्यते। ४)अहं सुभाषितानि लिखामि।

ड)सन्धिः।

१) उचितं पर्यायं चित्वा सन्धिविग्रहं लिखत। १

तथैव = ------+ -------। प्रदेशेऽस्मिन् = -------+-------

(तथा + ऐव / तथा +एव / तथा +इव) (प्रदेशे+स्मिन् / प्रदेशे +यस्मिन् /प्रदेशे +अस्मिन्)

२)पूर्वम्/अपरं पदंलिखत। १

गुणैहीनः= ----+ हीनः। मुखादुत्तरम् = मुखात्+-------।

इ)सङ्ख्या/समय/कालवाचकअव्ययानि। २

यथापेक्षितं रिक्तस्थानपूर्तिः कर्तव्या।

अद्य बुधवासरः। श्वः--------। ह्यः----------।
जानेवारीमासस्य ------- दिनाङ्के मकरसङ्क्रमणं भवति।(१४)
प्रभाते सपादसप्तवादनसमये (------)अस्माकं बसयानम् आगच्छति।

चतुर्थः विभागः लेखनम्।

प्रश्नः ४)अ)तालिकातः शब्दान् प्रयुज्य त्रयाणां शब्दानाम् अर्थसङ्गतानि चत्वारि वाक्यानि लिखत।

मनुजः	अन्नं	पिबति
सजीवः	दुग्धं	धारयति
तृषार्तः	वस्त्रं	भक्षयति
धेनुः	जलं	यच्छति

ब)कोष्ठकाद् उचितं शब्दं चित्वा कथापूर्तिः कर्तव्या। ४

तृषार्तः शृगालः ---- पातुं लघुकूपम् आगतः।अनवधानेन सः तस्मिन् कूपे -------। एकः अजः तत्र आगतः।कूपस्थं शृगालम् अजः अपृच्छत्, अपि जलं मधुरम्? शृगालः अवदत्,मित्र,अमृतोपमं जलमेतत्। सत्वरम् -----।शृगालस्य वचसि विश्वस्य अजः कूपे अवतरत्।तदा ------ तस्य अजस्य शृङ्गयोःपदे निधाय शृगालः कूपाद् बहिरागच्छत्।

(झटिति,अपतत्.जलं, आगच्छ)

४अ) **संस्कृतभाषया उत्तराणि लिखत।** एषःआशयाधिष्ठितः प्रश्नः। तत्स्थाने **तालिकातः शब्दान् चित्वा अर्थसङ्गतानि चत्वारि वाक्यानि लिखत।** एषःपर्यायः स्वीकर्तव्यः।)